

Тамара Володимирівна Котирло,
старший науковий співробітник
відділу андрагогіки
Інституту педагогічної освіти
і освіти дорослих НАПН України,
м. Київ

ORCID ID 0000-0002-3256-5749

УДК 374.7

ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Анотація.

У статті автор визначає особливості освіти дорослих як процес, за допомогою якого доросла людина сполучає власний індивідуальний досвід, що накопичується в практичній діяльності, з колективним досвідом інших людей, з широким соціальним досвідом. Проаналізовано характеристики, що притаманні дорослій людині, яка навчається. Описано етапи перетворення внутрішнього світу дорослої людини під час навчання. Визначено категорії, що пов'язані з перетворенням внутрішнього світу дорослої людини: категорія потреб, детермінована рівнем духовності, людяності, розумності; категорія здібностей, зумовлена природними задатками; категорія внутрішніх норм, пов'язана з інформованістю, правилами власних дій. Висвітлено фактори, що впливають на ставлення дорослих до навчання: мотивація навчальної діяльності дорослих, характер позиції дорослих у навчанні, вплив практичного досвіду дорослих на засвоєння знань.

Ключові слова: освіта дорослих; навчання; психологічні особливості; дорослість; криза дорослості.

На сучасному етапі одним із пріоритетів освітньої політики є створення умов, що дають змогу неперервно отримувати загальні та професійні знання, реалізовувати індивідуальну освітню стратегію. Концепція неперервної освіти передбачає раціональний розподіл періодів освітньої та трудової діяльності людини впродовж життя, поділ навчання на фази первинної та подальшої освіти, набуття необхідних людині знань, умінь та навичок, а також особистісних якостей [1].

Тому в Україні більше уваги приділяють розвитку освіти дорослих. Вона стає важливим чинником розвитку особистості на всіх етапах її життєвого та професійного шляху, адже в дорослих виникає необхідність постійного оновлення знань.

У психологічному контексті освіта дорослих спрямована на збагачення творчого потенціалу та всебічного розвитку особистості. На якому б етапі життєвого і професійного шляху не перебувала людина, вона ніколи не вважатиме себе остаточно сформованою особистістю та професіоналом. У цьому полягає важлива особливість індивідуального досвіду, самосвідомості, розвитку мислення особистості. Займаючись певним видом освітньої діяльності, доросла людина виконує конкретну соціально-психологічну роль, а саме – роль учня.

Специфіку психології навчання дорослих досліджувала значна кількість науковців. Психологічні характеристики дорослого як суб'єкта освіти проаналізовано Б. Ананьєвим, С. Вершловським, Ю. Кулюткіним, С. Рубінштейном, Г. Сухобською. Можливість

успішної реалізації в освіті на різних етапах зрілості доведена Л. Анцифоровою, Л. Виготським, Д. Роджерсом, Л. Лук'яною, Н. Ничкало та ін.

Оскільки освіта дорослих здатна розв'язувати завдання підвищення компетентності дорослої людини, то потрібно зауважити, що актуалізується необхідність наукового осмислення її засад, розроблення теоретико-методологічних основ.

Відправним у цьому процесі постає розуміння дорослості як важливого етапу життєвого шляху особистості, етапу, на якому відбувається розквіт її творчих сил, соціальних і трудових досягнень, внеску не лише у власний індивідуальний розвиток, а й у розвиток суспільства. Це зумовило тему нашої статті.

Освіта дорослих – це складний процес, за допомогою якого доросла людина поєднує власний індивідуальний досвід, що накопичується в практичній діяльності з колективним досвідом інших людей і широким соціальним досвідом, узагальненим у науці та культурі.

З огляду на вищезазначене, метою освіти дорослих постає розвиток категоріального апарату мислення, методології розв'язання проблем, які виникають у громадському, професійному й особистісному житті дорослої людини [2].

Суспільство визнає дорослою таку особистість, у якої сформована соціальна та професійна компетентності, які необхідні для ухвалення життєво важливих рішень. Така особистість здатна реально та зважено планувати процес власної життєдіяльності в загальній системі соціальних відносин, самостійно та

продуктивно реалізовувати намічені плани, передбачати наслідки власних рішень і нести за них відповідальність відповідно до засвоєних соціальних норм і цінностей. Доросла людина має соціальні права й обов'язки, а тому виступає з позиції активного суб'єкта громадського та виробничого життя.

Тією мірою, якою особистість у процесі власного розвитку виконує громадські очікування, вона й набуває статусу дорослості, здатності до самоврядування на засадах громадських норм, визначених як внутрішні переконання [2].

Доросла людина, яка здобуває освіту, має певні визначальні характеристики: 1) усвідомлює себе більш самостійною, самокерованою особистістю; 2) накопичує значний запас життєвого (побутового, професійного, соціального) досвіду, що стає важливим джерелом для отримання освіти; 3) її готовність до освіти (мотивацію) можна визначити намаганням за допомогою освітньої діяльності розв'язувати власні життєво важливі проблеми і досягати конкретної мети; 4) прагне до невідкладної реалізації отриманих знань, умінь, навичок і якостей; 5) її освітня діяльність значно зумовлена тимчасовими просторовими, професійними, побутовими, соціальними чинниками (умовами). Вказані характеристики є підґрунтям у визначенні підходу до організації освітнього процесу дорослих [1].

Необхідно зауважити, що дорослі засвоюють нові знання та навички з різною швидкістю. Таким чином, під час діяльності з ними потрібно приділяти особливу увагу індивідуалізації навчання, підвищенню самооцінки й відчуття власної гідності [3].

Одне з більш широких досліджень, що присвячено розвитку дорослих, було організовано Б. Ананьєвим. У дослідженні послідовно, рік за роком, починаючи з періоду юності (18 років) і закінчуючи досить зрілим віком (до 55 років), було проаналізовано динаміку розвитку психічних функцій, а саме: уваги, пам'яті, мислення, інтелекту.

Згідно з цим дослідженням, рівень функціонального розвитку інтелекту залишається досить високим на етапах вікової еволюції дорослої людини. Цей факт свідчить про її високий потенціал [4].

Важливою значущості має також криза дорослості, що охоплює позитивні витоки, оскільки сприяє самопізнанню, саморозвитку, самовдосконаленню, якісним новоутворенням у психіці. Проте, чи призведе ця криза до застою або творчості, залежатиме безпосередньо від кожної людини?

Відповідно до зазначеного вище, освіта дорослих сприяє перетворенню внутрішнього світу дорослої людини і передбачає проходження декількох етапів:

- *прийняття* людиною відповідальності за власні дії, результат яких завчасно невідомий;
- *переживання* щодо реалізації різних варіантів майбутнього, власної приналежності до побудови образу бажаного результату, здібності реалізувати задумане;
- *реалізація* можливостей, що відкриваються за певної діяльності;

– *прийняття* відповідального рішення про припинення дій;

– *усвідомлене* оцінювання результату як особистісного новоутворення, що досягається завдяки власній активності.

Перетворення внутрішнього світу дорослої людини пов'язане з певними категоріями, а саме:

– *потреб*, що детермінована рівнем духовності, людяності, розумності (перебуває під впливом соціокультурних умов і внутрішніх норм, а також інтересів активності, мети тощо);

– *здібностей*, що зумовлена природними задатками (перебуває під впливом соціокультурних умов і внутрішніх норм, а також інтересів, активності, мети тощо);

– *внутрішніх норм*, що пов'язана з інформованістю, правилами власних дій (залежить від стану потреб, рівня розвитку здібностей) [5, с. 30].

Потрібно зауважити, що розвиток зазначених категорій передбачає: *гуманність* (турботливе створення умов для зростання потреб і здібностей), *цілісність* (забезпечення освітою і розвитком), *дієвість* (активність і тренінговість).

Важливу роль під час включення дорослих в освітній процесі відіграє *адаптація*, тобто *психологічна адаптація*, що заснована на перебудові стереотипу мисленнєвих дій особистості у виборі стратегії та методів професійної діяльності. Психологічна адаптація передусім спрямована на досягнення прогнозованого освітнього результату. Для того, щоб етап психологічної адаптації пройшов успішно, дорослим необхідно навчитися керувати власними емоційним і психологічним станами [6, с. 131].

Існують фактори, що впливають на ставлення дорослих до освітнього процесу [7]. Це, зокрема, *мотивація* освітньої діяльності дорослих, *характер позиції* дорослих під час освітнього процесу, а також *вплив практичного досвіду* дорослих на засвоєння знань.

Необхідно наголосити на важливості мотивації до освітньої діяльності дорослих. Ціннісне ставлення дорослих до освіти залежить від їхньої життєвої позиції, зокрема від позиції щодо професійної діяльності. Саме ступінь задіяності особистості в діяльності, насамперед професійній, відіграє вирішальну роль у формуванні особистісного сенсу освіти дорослої людини.

Важливим елементом також постає характер позиції дорослих у навчанні. Зацікавленість особистості в самостійному прийнятті рішень, цілеспрямованій організації освітньої діяльності надає цьому процесу дорослих значущості самоосвітньої діяльності. Самостійність дорослих передбачає свободу вибору змісту, організаційних форм, термінів, активну участь в освітньому процесі [8].

Окрім цього, необхідно зважати на вплив практичного досвіду дорослих на засвоєння знань. Життєвий досвід дорослих позитивно впливає на якість знань, сприяє глибокому розумінню освітнього матеріалу та підвищує його значущість.

Таким чином, узагальнюючи вищезазначене, необхідно підкреслити, що на сучасному етапі актуальним є питання компетентної реалізації освіти дорослих. Проте психологічні та методологічні аспекти освіти дорослих розроблені недостатньо.

Використанні літературні джерела

1. Методика преподавания психологии : конспект лекций [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://lib.rus.ec/b/204387/read>. – Загл. с экрана.
2. Кулюткин Ю. Н. Психологические проблемы образования взрослых [Электронный ресурс] / Ю. Н. Кулюткин. – Режим доступа: <http://www.voppsy.ru/issues/1989/892/892005.htm>. – Загл. с экрана.
3. Базарова Г. Особенности обучения взрослых [Электронный ресурс] / Гули Базарова // Менеджер по персоналу. – 2007. – № 2. – Режим доступа: <http://www.hrliga.com/index.php?module=rofession&op=mview&id=874&print=true>. – Загл. с экрана.
4. Развитие психофизиологических функций взрослых людей / под ред. Б. Г. Ананьева, Е. И. Степановой. – М., 1977. – 200 с.
5. Громкова М. Т. Андрагогика: теория и практика образования взрослых : учеб. пособие / М. Т. Громкова. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 495 с.
6. Успенский В. Б. Введение в психолого-педагогическую деятельность : учеб. пособие / В. Б. Успенский, А. П. Чернявская. – М. : ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. – 176 с.
7. Кулюткин Ю. Н. Психология обучения взрослых / Ю. Н. Кулюткин. – М., 1985. – 128 с.
8. Элдсон К. Т. Образование взрослых: достижения, проблемы / К. Т. Элдсон // Перспективы. – 1986. – № 3. – С. 51–63.

References

1. *Metodika prepodavanja psihologii [Methods of teaching psychology]*. Retrieved from: <http://lib.rus.ec/b/204387/read>. [in Russian].
2. Kuljutkin, Ju. N. *Psichologicheskie problemy obrazovanija vzroslyh [Psychological problems of adult education]*. Retrieved from: <http://www.voppsy.ru/issues/1989/892/892005.htm>. [in Russian].
3. Bazarova, G. (2007). *Osobennosti obuchenija vzroslyh [Features of adult education]*. *Menedzher po personalu - Personnel Manager*. 2. Retrieved from: <http://www.hrliga.com/index.php?module=rofession&op=mview&id=874&print=true> [in Russian].
4. Ananeva, B. G., & Stepanovoj, E. I. (1977). *Razvitie psichofiziologicheskikh funkcij vzroslyh ljudej [The development of the psycho-physiological functions of adults]*. Moscow [in Russian].
5. Gromkova, M. T. (2005). *Andragogika: teorija i praktika obrazovanija vzroslyh [Andragogy: Theory and Practice of Adult Education]*. Moscow: JuNITI-DANA [in Russian].
6. Uspenskij, V. B., Chernjavskaja, A. P. (2003). *Vvedenie vpsihologo-pedagogicheskiju dejatelnost [Introduction to psychological and educational activities]*. Moscow: VLADOS-PRESS [in Russian].
7. Kuljutkin, Ju. N. (1985). *Psichologija obuchenija vzroslyh [Psychology of adult education]*. Moscow [in Russian].
8. Jelsdon, K. T. (1986). *Obrazovanie vzroslyh: dostizhenija, problemy [Adult Education: Achievements, Problems]*. *Perspektivy - Perspectives*. 3, 51-63 [in Russian].

Kotyrljo T. Problems of Adults Education: Theoretical aspect.

Summary.

In the article, the author considers the peculiarities of adult education as a process where the adult combines his own individual experience, which is accumulated in practical activity, with the collective experience of other people and wide social experience. The author analyses the characteristics of the adult learner: realizing himself/herself as

a more independent, self-governing person; accumulating a larger supply of life (domestic, professional, social) experience, which becomes an important source of learning; readiness for learning (motivation) is determined by the effort to solve their vital problems and achieve a specific goal with the help of educational activities; striving for urgent realization of received knowledge, skills and qualities; educational activity is largely due to temporary spatial, professional, daily social factors. The author exposes the stages of transformation of the adult's inner world during the study of learning: making a person responsible for his/her own actions, the result of which is unknown in advance; feelings about realization of different variants of the future, own affiliation with the construction of image of the desired result; ability to realize the conceived knowledge; realization of opportunities opened in certain activities; making a responsible decision to terminate the action; conscious evaluation of the outcome as a personal tumor achieved through own activity. The categories associated with transforming the inner world of an adult are defined, namely: category of needs determined by the level of spirituality, humanity, reasonableness; category of abilities caused by natural enthusiasm; category of internal norms associated with awareness, rules of own actions. The author highlights the factors that influence the attitude of adults towards learning: motivation of adult learning activities, nature of the adult learning position, impact of adult practical experience on learning.

Key words: education of adults; teaching; psychological features; grown-up in crisis..

Котырлю Т. В. Проблемы образования взрослых: теоретические аспекты.

Аннотация.

В статье автор рассматривает особенности образования взрослых как процесс, с помощью которого взрослый человек соединяет собственный индивидуальный опыт, который накапливается в практической деятельности, с коллективным опытом других людей, с широким социальным опытом. Анализирует характеристики, которые присущи обучающемуся взрослому. Раскрывает этапы преобразования внутреннего мира взрослого человека во время обучения. Определяет категории, которые связаны с преобразованием внутреннего мира взрослого человека: категория потребностей, которая детерминирована уровнем духовности, человечности; категория способностей, которая обусловлена природными задатками; категория внутренних норм, которая связана с информированностью, правилами собственных действий. Освещает факторы, которые влияют на отношение взрослых к обучению: мотивация учебной деятельности взрослых, характер позиции взрослого в обучении, влияние практического опыта взрослых на усвоение знаний.

Ключевые слова: образование взрослых; обучение; психологические особенности; взрослость; кризис взрослости.

Стаття надійшла до реколегії 16 листопада 2018 року